

A CSALÁDJOG JÖVŐJE

Az új Ptk. Családjogi könyve – a 2013. évi V. törvény és a Szakértői Javaslat összevetése

Első rész: Alapelvek, Házasság, Élettársi kapcsolat

A Családi Jog folyóirat „Fontolva haladás – az új Ptk. családjogi Könyve” címmel tizenhat részben közölte a Családjogi Könyvnek az igazságügyért felelős minisztérium által külső szakértők bevonásával kidolgozott első normaszöveg tervezetét és az ahhoz fűzött indoklást, amelyet a Kodifikációs Szerkesztőbizottság a 2005. június 7-ei ülésén megtárgyalt és – azt szakmai vitára alkalmasnak találva – elfogadott.¹ 2007 augusztusában a kodifikációért felelős tárca a tervezet átdolgozását maga vette kézbe, ezzel párhuzamosan azonban a beérkezett szakmai észrevételek alapján a szakértői munka is tovább folyt. Ez utóbbi eredményeként készült el – lényegében magántervezetként – 2008-ra az a Szakértői Javaslat, amely könyv alakban is megjelent.² A családjog területén a Szakértői Javaslat – néhány kisebb eltéréstől eltekintve – lényegében megegyezett a folyóiratunkban közölt tervezettel. Időközben a jogalkotás kacskaringói elvezettek a Szakértői Javaslatról több tekintetben lényegesen eltérő 2009. évi CXX. törvényhez, amely – alkotmánybírósi majd törvényhozói döntés következtében³ – nem lépett hatályba, hanem 2010 júniusától az 1129/2010. (VI. 10.) Kormányhatározat alapján – különböző bizottságok keretében – a szakértői munka folyt tovább.⁴ Az ennek keretében kidolgozott és a Kodifikációs Főbizottság által 2011 decemberében elfogadott Bizottsági Javaslatot⁵ a Kormány 2012 nyarán – társadalmi vitát követően – beterjesztette az Országgyűlésnek, amely – több módosító indítványt magáévá téve – a törvényjavaslatot 2013. február 11-én nagy többséggel megszavazta. Az új Polgári Törvénykönyv 2013. évi

V. törvényként nyert kihirdetést és 2014. március 15-én lép majd hatályba.

Az első teljes terjedelmében közzétett Szakértői Javaslatról a törvény kihirdetéséig eltelt fél évtizedre visszatekintve tanulságos lehet azoknak a *különbségeknek* a bemutatása, amelyek a családjog eredeti szakértői és a Parlament által elfogadott anyagában mutatkoznak. Ezek egy része szükségképpen az időközbeni jogszabály- vagy jogintézmény változásokból ered, más része a törvényhozói felfogás, szemléletmód módosulását jelzi. A változások között vannak kisebbek, a szabályozás lényegét nem érintőek (pl. a házassági vagyoni jogban, a szülői felügyelet körében), és olyanok, amelyek alapvetően eltérnek a szakértői koncepciótól (pl. az élettársi kapcsolat szabályozásában). Természetesen nem soroljuk egyik kategóriába sem a nyelvi-nyelvtani eltéréseket, pontosításokat, azokat a megfogalmazásbeli különbségeket, amelyek a Ptk. többi könyvével történő összhang megteremtését szolgálják (pl. a más törvényekre való utalás elmaradása, a fogalmak egységesítése), ezekkel nem foglalkozunk. Következő összeállításunkban tehát – a Családjogi Könyv szabályainak sorrendjében haladva – áttekintjük, hogy a családjog területén miben térnek el a 2013. évi V. törvény szabályai a 2008-as (lényegében e folyóirat hasábjain közöltekkel egyező) Szakértői Javaslatról. Előre bocsátjuk, hogy kizárólag az eltérésekkel foglalkozunk, azzal tehát nem, amiben a Szakértői Javaslat és az új Ptk. megegyezik, még akkor sem, ha a hatályos joghoz (Csjt.-hez) képest a változás lényeges, és mellőzzük a különbségek értékelő elemzését (mennyiben indokoltak a változások, melyik megoldás a helyes), legfeljebb az eltérő megoldások indokait közöljük.

I. Alapelvek

1. Az új Polgári Törvénykönyvnek a 1003/2003. (I. 25.) Korm. határozattal elfogadott Koncepciója, amely a családjognak az egységes magánjogi kódexbe integrálása mellett foglalt állást, éppen erre tekintettel kiemelte a családi viszonyok sajátosságait kifejező alapelvek szükségességét a Könyv élén (C/II. Rész). A *Szakértői Javaslat* első alapelvként a családi kap-

¹ Lásd Családi Jog 2005/2. számtól folyamatosan a 2009/1. számig.

² Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez (szerk.: *Vékás Lajos*) Complex Kiadó 2008.

³ 51/2010. (IV. 28.) AB határozat, 2010. évi LXXIII. törvény.

⁴ Ennek a hosszú és ellentmondásoktól nem mentes útnak a részleteiről ld. Az új Ptk. Magyarázata I/VI. kötet, Bevezetés 1.5.: Az új Polgári Törvénykönyv kodifikációjának megindulása és elakadása, 1.6.: Az új Polgári Törvénykönyv elfogadása (szerk.: *Wellmann György*, sorozatszerk.: *Petrik Ferenc*, az idevonatkozó részt *Kecskés László* írta) HVG-ORAC Kiadó, 2013.

⁵ Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslatára magyarázatokkal (szerk.: *Vékás Lajos*, a szerkesztő munkatársa: *Gárdos Péter*) Complex Kiadó 2012.

csalatok védelmét fogalmazta meg, ekként: „A törvény védi a családi kapcsolatokat; biztosítja a családi és az egyéni érdek összhangját.” Ezzel – a család védelmének alkotmányos elvére utalva – azt kívánta kifejezésre juttatni, hogy a családjog szabályai elsősorban a családot mint közösséget (az egyes családtagok közötti kapcsolatokat) védik, a védelem pedig – az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlata alapján – kiterjed mind a törvény alapján létrejött, mind az ún. tényleges családi kapcsolatokra. Az indokolás szerint a szöveg szándékosan nem kívánta megismételni a házasság és a család védelmének az akkori Alkotmány 15. §-ában rögzített elvét. Az új Ptk. a 4:1. §-ban kimondja: „A törvény védi a házasságot és a családot” és az indokolás utal az Alaptörvény L) cikkére, amely a házasságot férfi és nő önkéntes elhatározáson alapuló életközösségként, a családot a nemzet fennmaradásának alapjaként határozza meg.⁶ Véleményünk szerint a Szakértői Javaslat és az új Ptk. között a fentiek nem jelentenek lényegi eltérést: nyilvánvaló, hogy a család védelme a családi közösség, az abban részt vevők kapcsolatainak a védelmét jelenti, amit a 4:1. § (2) bekezdése nyilvánvalóvá is tesz a családi és az egyéni érdek összhangjának biztosítására vonatkozó rendelkezésével. A házasság a Szakértői Javaslat részlet-szabályaiban is kiemelt védelmet élvezett más párkapcsolati formákhoz képest. Ami pedig az ún. tényleges családi kapcsolatokat illeti, azokról több vonatkozásban az új Ptk. is rendelkezik (pl. az élettársi kapcsolat családjogi joghatásairól, a mostohaszülő–mostohagyermek kölcsönös tartási kötelezettségéről, a gyermekkel tényleges családi kapcsolatban álló személy részvételéről a gondozásban, nevelésben, a volt nevelőszülő, gyám kapcsolattartási jogáról stb.), ha bizonyos tekintetben kisebb védelmi szinten is, mint a Szakértői Javaslat (lásd a III. pontban foglaltakat).

2. A gyermek érdekének védelmére vonatkozó alapvető szabályok az új Ptk.-ban kiegészültek azzal a fontos tétellel, hogy „a gyermeknek a saját családjában, illetve a családi környezetben nevelkedéséhez és a korábbi családi kapcsolatainak fenntartásához fűződő jogát törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében lehet korlátozni” [4:2. § (4) bek.]. A Családjogi Könyvön végighúzódik az a gondolat, hogy az állam a magán- és a családi élet természetes viszonyaiba lehetőleg ne avatkozzék be, hiszen a „házasság és a család intézményére más jogintézményeknél erősebben jellemző, hogy számos vonatkozásuk a jogi beavatkozást nem, vagy kevésbé

igényli, vagy éppen kevésbé tűri”⁷. A gyermek alapvető joga a saját, vér szerinti családjában való nevelkedése, amennyiben erre nincs lehetőség, a családi környezetben való nevelkedése és a korábbi családi kapcsolatainak fenntartása (vérségi származása megismerése, a kapcsolatteremtés lehetőségének biztosítása). Mindezek korlátozására (a gyermek „kiemelésére” saját családjából, vér szerinti szüleivel való kapcsolattartása megvonására stb.) csak törvény alapján, kivételesen és akkor is kizárólag a gyermek érdekének elsődleges érvényesülése mellett kerülhet sor. A gyermek érdekében való beavatkozás lehetőségét a bíróság és a hatóságok részéről a törvényben a rokonság, a szülői felügyelet és az örökbefogadás részlet-szabályai biztosítják, a gyermek veszélyeztetettsége esetén is a fokozatosságot szem előtt tartva.

II. Házassági jog

1. A házasságkötést megelőző eljárás szabályai körében a Szakértői Javaslat mellőzte a házasságkötés előtti várakozási idő előírását, amely a hatályos Csjt. 3. §-ának (2) bekezdése szerint 30 nap. Az indoklás szerint nem valószínű, hogy a pillanatnyi hangulat hatása alatt, meggondolatlan házasságkötés megakadályozására jogszabály által előírt „gondolkodási idő” beiktatása alkalmas lehet, különösen egy olyan Polgári Törvénykönyvben, amely a magánjogi kapcsolatokban a felek önálló és felelős döntési képességére alapoz. Ehhez hozzátesszük, hogy az elmúlt évtized statisztikai adatai tükrében egyre kevesebben kötnek házasságot, nem a felelőtlen házasságkötés, hanem a házasságkötések számának drasztikus csökkenése (más párkapcsolatok vagy az ún. szingli életmód „választása”) vált valódi társadalmi problémává. Az új Ptk. azonban – módosító indítvány nyomán – a várakozási időt hasznosnak vélte fenntartani azzal, hogy a jegyző a határidő alól – indokolt esetben – felmentést adhat [4:7. § (2) bek.]. A szabálynak a jelentőségét csökkenti, hogy a felek sok esetben a várakozási idő mellőzése esetén sem tudnának a pillanatnyi hangulat hatása alatt házasságot kötni, mivel a gyakorlatban rendszerint több hónappal korábban be kell jelentkezniük az anyakönyvvezetőhöz, hogy a házasságkötési szertartás a kívánt időpontban kerüljön megrendezésre.

2. A házasság érvénytelenségét eredményező rokonkapcsolatok körében a Szakértői Javaslat – elhárítható házassági akadályként – fenntartotta a házastársnak volt házastársa egyenes ági rokonával kötött házasságát [Csjt. 8. § d) pontja], azt leszűkítve a volt házastárs olyan leszármazójával kötött házasságára, akit tartósan a saját háztartásában nevelt. Ezt

⁶ Arra hogy az Alaptörvénynek ez a megfogalmazása semmiképpen nem tekinthető a házasság és a család jogi definíciójának, hanem azok általános, tipikus tartalmát ragadja meg lásd. Az új Ptk. magyarázata III/VI. kötet (szerk.: Kőrös András) 23–24. old., HVG-ORAC Kiadó 2013.

⁷ Weiss Emilia: in: A Családjogi törvény magyarázata I. kötet 17. old. (KJK 1988. szerk.: Petrik Ferenc)

erkölcsi indokkal: a családon belüli olyan nem kívánt kapcsolatoknak (mostohaszülő–mostohagyermek) a megakadályozásával indokolta, amelyek a gyermek szülője és szülője házastársa házasságának felbomlásához vezethetnek. *Az új Ptk.* ezt az érvénytelenségi okot nem tartalmazza, aminek az ilyen esetek csekély előfordulása mellett nyilvánvalóan az is oka, hogy problematikus lehet: a jegyző e házassági akadály alól mikor és milyen szempontok alapján adhat felmentést, a kapcsolat ugyanis – ellentétben a testvérnek testvére vér szerinti leszármazójával kötött házasságával – a születendő gyermekek egészségét nyilvánvalóan nem veszélyezteti [lásd az utóbbi esetben a jegyzői felmentés 4:12. § (2) bekezdésében meghatározott lehetőségét].

A *Szakértői Javaslat* a házasság érvénytelenségét nem csak korábbi házasság, hanem a házasulók valamelyikének más személlyel bejegyzett élettársi kapcsolata fennállása esetére is kimondta. *Az új Ptk.* az utóbbi fordulatot nem tartalmazza (4:13. §). Nem kétséges ugyanakkor, hogy a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat egyidejű fennállása éppúgy érvénytelenséget eredményez a később létesített kapcsolat vonatkozásában, mint a kettős házasság. A 2009. évi XXIX. törvény (Bét.) 3. § (1) bekezdésének sommás utaló szabályából („a házasságra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársi kapcsolatra is alkalmazni kell”) ugyanis ez értelemszerűen levezethető. Ha az egyik fél házasságának fennállása alatt kerül sor bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésére, az utóbbi érvénytelensége vitathatatlan, a fordított helyzetre (valaki a bejegyzett élettársi kapcsolata fennállása alatt köt házasságot) azonban a házasság érvénytelenségét az egyértelműség kedvéért nem ártott volna a törvénynek – a *Szakértői Javaslat* megoldásának megfelelően – külön kimondania⁸.

3. *A házasság megszűnésének új eseteként szabályozta a Szakértői Javaslat az egyik házastárs nemének megváltozását, amelyet a Ptk. koncepciója is tartalmazott.*⁹ Azért tartotta indokoltnak ennek a megszűnési oknak a megjelenítését, mert úgy ítélte meg, hogy az egyenes következménye annak, hogy házasság csak két különböző nemű személy: férfi és nő között állhat fenn. Az indokolás hangsúlyozta, hogy a nem megváltoztatás orvosi és jogi feltételeinek meghatározása – amely számos etikai és pszichológiai kérdést felvet – külön jogszabályra tartozik, a Ptk.-ban csak a megváltozás utáni magánjogi következményeket kell rendezni, mint a házasság megszűnésének időpontja valamint az esetleg felmerülő járulékos kérdések elbírálása. Ennek megfelelően ke-

rültek kidolgozásra a hatályba nem lépett 2009. évi CXX. törvény idevonatkozó rendelkezései.

Az új Ptk. a házasság nemváltoztatás útján történő megszüntetéséről és a járulékos kérdésekről nem rendelkezik. Ennek indoka, hogy az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. tvr. (At.) 2009. július 1-jétől hatályos szabálya szerint a nem megváltoztatásának születési anyakönyvbe való bejegyzését meg kell tagadni, ha az érintett személy házassága vagy bejegyzett élettársi kapcsolata fennáll [At. 32. § (3) bek.]. Ebből következik, hogy a nem megváltoztatása házasságban élő embernek nem engedélyezhető, ha házas ember nemet kíván változtatni, előbb házassága felbontását kell kérnie, és a bontás szabályai alapján rendezhetők a járulékos kérdések is. Megjegyezzük, hogy a nemváltoztatás problémaköre, annak egészségügyi, etikai és szociális vonatkozásai lényegesen összetettebbek annál, hogy azt pusztán anyakönyvezési kérdésnek tekintsük, alapvető emberi jogokat érint¹⁰, és nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az elmúlt évtizedben hazánkban is több esetben sor került olyan műtétsorozat elvégzésére, amely transzszexuális személy anatómiai nemének megváltozásához vezetett. Nyilvánvaló azonban, hogy előbb a nemváltoztatásra vezető műtétsorozat elvégzésének jogszabályi feltételeit kell rendezni és ezt követően kerülhet sor a személy státuszában és családi kapcsolataiban bekövetkező magánjogi változások szabályainak kidolgozására.

4. *A házassági bontójogban az új Ptk. újraszövegezte a megegyezésen alapuló bontás feltételeit abban a tekintetben, hogy milyen járulékos kérdésekben szükséges a feleknek megállapodniuk és a bíróság által jóváhagyott egyezségben rendelkezniük.* A törvény az egyértelműség kedvéért kettébontotta a szabályozást aszerint, hogy a felek közös szülői felügyeletben állapodtak-e meg vagy sem [4:21. § (3)–(4) bek.]. Közös szülői felügyelet hiányában a megegyezéses bontáshoz a feleknek a közös gyermek tekintetében a szülői felügyelet gyakorlása, a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás, a gyermek tartása, a házastársi közös lakás használata valamint – ez irányú igény esetén – a házastársi tartás kérdésében kell egyezséget kötniük. Ha a házastársak közös szülői felügyeletben állapodnak meg, a kapcsolattartás kérdésében nem kell megegyezniük (az elmentéses lenne a szülői felügyeleti jogok közös gyakorlásával), a gyermek lakóhelyét azonban ilyen esetben is meg kell határozniuk (ez a gyermek jogán

⁸ Az értelmezési nehézségre hívja fel a figyelmet *Boros Zsuzsa*: *Az új Ptk. magyarázata III/VI. Családjog kötetben* (6. láb.j.-ben i. m. 49. old.).

⁹ *Az új Polgári Törvénykönyv Koncepciója és Tematikája* (Magyar Közlöny Különszám 2003. február).

¹⁰ *Az Emberi Jogok Európai Bírósága B. v. France ügyben* (ECHR judgement of 25 March 1992 Series 'A' No. 232-C) az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. cikkének (magán- és családi élet tiszteletben tartásához fűződő jog) sérelmét állapította meg, amikor a hatóságok nem voltak hajlandók elismerni a nemet változtatató tényleges nemét és végrehajtani az általa kért anyakönyvi módosításokat.

igénybe vehető gyermekvédelmi, egészségügyi és szociális juttatások illetve szolgáltatások szempontjából is szükséges). A kapcsolattartás kivételével azonban közös szülői felügyelet esetén is létre kell, hogy jöjjön megállapodás valamennyi, az előzőekben felsorolt kérdésben. A gyermek tartása viszont ilyenkor mindkét szülő részéről történhet természetben is (tehát nem a másik szülőnek átadott tartásdíj fizetésével), mivel ilyen esetben „különélő szülőről” nem beszélhetünk. Közös szülői felügyelet hiányában a gyermek lakóhelye automatikusan a szülői felügyeletet gyakorló szülő lakóhelyéhez igazodik.

5. *A házastársak személyi viszonyai* körében a *Szakértői Javaslat* a Csjt. 24. §-ában megfogalmazott „a házastársak hűséggel tartoznak egymásnak” kitélt elhagyta és ehelyett a támogatási kötelezettség mellett az együttműködési kötelezettség írta elő, azaz, hogy ez lényegében a házastársak mindenre kiterjedő összetartozását, egymással való szolidaritását kívánja kifejezésre juttatni. Ezzel kapcsolatban az indokolás utalt a bírói gyakorlatra, amely a „hűség” követelményét a Csjt. hatályba lépésétől kezdve nem a szexuális kapcsolatra leszűkítve, hanem ebben a tágabb értelemben alkalmazza, és a házassági bontóperekben – főleg a gyermeket érintő járulékos kérdésekben – a házastárssal és a családdal kapcsolatos felelőtlenséget, közömbösséget kéri számon.¹¹ *Az új Ptk.* a házastársi hűség előírását megtartja, nem hagyva el az együttműködési kötelezettséget sem. Ezzel lényegében azt juttatja kifejezésre, hogy a házasság nem szerződéses kapcsolat, hanem olyan tartós szövetség, amelyben a mindennapi együttműködésen és támogatáson túl a legfontosabb elem az egymás kölcsönös tisztelete és elfogadása, a másik fél személyiségének, szempontjainak mindenre kiterjedő figyelembevétele.

6. *A házastársi névviselésről* a házasulóknak a *Szakértői Javaslat* szerint – a törvény által meghatározott keretek között – meg kellett egyezniük, és a házasságkötést megelőzően az anyakönyvvezető előtt nyilatkozniuk kellett arról, hogy a házasságkötés után milyen házassági nevet kívánnak viselni. Ez az akkori anyakönyvi jogszabályok értelmében elengedhetetlen része volt a házasságkötésnek; annak hiányában ugyanis az anyakönyvvezető a házasságkötésnél való közreműködést megtagadta [At. 19. § (2) bek. h) pont]. A nyilatkozat megtételére vonatkozó kötelezettséget a *Szakértői Javaslat* indokoltan tartotta a Családjogi Könyvbe emelni. *Az új Ptk.* – az anyakönyvi jogszabályok legújabb módosulását is figyelembe véve¹² – a házasulók megegyezését nem

írja elő kötelezettségként, csupán mint *lehetőséget* tartja fenn. Ezért ezen az alapon az anyakönyvvezető a közreműködést nem tagadhatja meg. A törvény rendelkezése szerint megegyezés hiányában a házastársak a házasságkötést megelőzően viselt nevet viselik tovább, kivéve, ha a feleség a korábbi házasságából eredő „né” toldatos nevet visel [4:28. § (3) bek.].

7. *A Szakértői Javaslat* a családjogi tartás egyszeri juttatással történő kielégítésének lehetőségét csak a gyermektartásdíj körében ismerte el, lényegében a bírói gyakorlatban kialakult elvek alapján. A PK. 106. állásfoglalás nyomdokain haladva kimondta, hogy a szülők megállapodhatnak a szülő tartási kötelezettségének megfelelő vagyontárgy vagy pénzösszeg egyszeri juttatásával történő kielégítéséről; rögzítette a megállapodás érvényességi feltételeit. *Az új Ptk.* a hasonló megállapodást *házastársi és élettársi tartás esetén* is lehetővé teszi. A 4:32. § szerint a házastársak közokiratban vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratban megállapodhatnak abban, hogy a tartásra köteles házastárs e kötelezettségének megfelelő vagyontárgy vagy pénzösszeg egyszeri juttatásával tesz eleget. Ebben az esetben a juttatásban részesített házastárs a későbbiekben tartási követeléssel akkor sem léphet fel, ha arra a törvény alapján jogosulttá válna. Ugyanez a szabályozás vonatkozik az élettársi tartásra is (4:86. §). Lényeges, hogy a tartás egyszeri juttatással történő kielégítésére csak a felek megállapodása esetén van lehetőség, azt tehát egyoldalú kérelemre a bíróság nem rendelheti el (ez gyermektartás esetén is így van) és az egyszeri juttatást követően tartási igény a jövőben a törvény alapján nem érvényesíthető [szemben a gyermektartásdíjjal, ahol erre – kivételes esetekben, a körülmények lényeges megváltozására tekintettel – lehetőség van – Vö. 4:217. § (3) bek.]. Fontos hangsúlyozni, sem a házastársi, sem az élettársi tartás megállapodáson alapuló rendezésének *nem feltétele*, hogy a jogosult a tartásra a törvény értelmében jogosult legyen; a rászorultság megítélése a felek szerződési szabadsága körébe tartozik.

8. *A házassági vagyonjog szabályait a Szakértői Javaslat* lényegesen kibővítette és azok tartalmában is több lényeges változást hozott. A teljesség igénye nélkül: a törvényes vagyonjogi rendszeren (házastársi vagyonközösség) belül a használat, kezelés, rendelkezés joga, valamint a vagyon megosztása tekintetében különbséget tesz a házastársak mindennapi életét szolgáló vagyon és a házastársak foglalkozásának gyakorlását, üzleti életben való részvételét szolgáló (vállalkozói) vagyon között, az utóbbira speciális szabályokat megállapítva, a házassági vagyonjogi szerződés diszpozitív szabályai közé iktatta be a választható, ún. alternatív vagyonjogi rendszerek szabályait, mintát adva ezzel a törvényes rendszertől való eltéréshez. *Az új Ptk.* ezen a területen lényegében nem

¹¹ Lásd 19. és 24. irányelvvel módosított 17. irányelv III/d. pont.

¹² A 2012. évi CCVII. törvény 19. §-ának b) pontja, illetve a 21. §-ának b) pontja hatályon kívül helyezte az At.-nek a házassági név kötelező bejelentésére és az anyakönyvvezető közreműködése megtagadására vonatkozó rendelkezéseit

tér el a Szakértői Javaslatról, ezért csupán néhány kisebb, a jogalkalmazást érintő változásra hívjuk fel a figyelmet.

a) A Szakértői Javaslat a törvényes vagyoni rendszer szabályai élén felsorolta a házastársi közös vagyon pozitív elemeit (a tulajdonjog tárgyai, vagyoni értékű jogok és követelések), azokat a „vagyon-tárgy” fogalmi körébe vonva. Az új Ptk. csak a vagyoni közösség fennállása alatt szerzett *vagyon-tárgyakra* utal. A Nyolcadik Könyv az értelmező rendelkezések körében ugyanis – az egész Kódexre kiterjedően egységesen – definiálja a vagyontárgy fogalmát, ami dolgot, jogot vagy követelést jelent [8:1. § (1) bek. 5. pont].

b) A különvagyontárgyainak felsorolásából a Szakértői Javaslatból képest elmarad a szerződésben az egyik házastárs különvagyónak nyilvánított vagyontárgy, ami nem azt jelenti, hogy ilyen kikötésre nincs mód, hanem abból a nyilvánvaló tényből következik, hogy a házastársak ezt a rendelkezést akár házassági vagyoni szerződésben, akár más, a konkrét vagyontárgyra vonatkozó szerződésben – a törvény keretei között – megtehetik [4:34. § (1) bek., 4:41. §], annak külön kimondására tehát nincs szükség. Nem jelent változást az sem, hogy az új Ptk. 4:38. § (1) bekezdésének b) pontjában a házastárs különvagyónak tekinti a részére ajándékozott vagyontárgy mellett a *részére nyújtott ingyenes juttatást*. Ez a kiegészítés azzal függ össze, hogy az új Ptk. az ajándékozást a tulajdonátruházó szerződések körében szabályozza és dolog tulajdonjogának ingyenes átruházására korlátozza (6:235. §). Az 1959-es Ptk. ajándék fogalmán¹³ alapuló bírói gyakorlat viszont valamennyi, az ajándékozott vagyonának csökkenését és a megajándékozott vagyonát gyarapító juttatást (pl. kölcsöntartozás elengedését, a szülő által az építkezésen végzett jelentősebb munkát, bérlakás vételi jogáról a hozzátartozója részére történő lemondást, követelés engedményezését) az ajándék, így a házastársak vagyoni elszámolásánál általában a megajándékozott házastárs különvagyona körébe sorolt. Az új Ptk.-nak az ingyenes juttatásra utalása az ilyen jellegű adományokra vonatkozik, tehát mindazokra az esetekre, amikor egy meghatározott személy a saját vagyona terhére részesíti előnyben a megadományozott házastársat. Az egyéb módon szerzett vagyontárgyak azonban továbbra sem tekinthetők különvagyonnak minősülő ingyenes juttatásnak, akkor sem, ha azokat a házastárs egymaga, ellenérték nélkül szerezte (pl. nyeremény, fogadás útján szerzett vagyontárgy, tudományos vagy művészeti díj, kitüntetéssel járó pénzbeli vagy tárgyi juttatás), ezek továbbra is a közös vagyont gyarapítják.

¹³ A régi Ptk. 579. §-ának (1) bekezdése szerint: „Ajándékozási szerződés alapján az egyik fél saját vagyona rovására a másiknak ingyenes vagyoni előny juttatására köteles.”

c) A közös vagyonnal való rendelkezés szabályai körében az új Ptk. szerkezeti változtatást hajtott végre a Szakértői Javaslatból képest: külön alcímmel választotta el a rendelkezési jogra és a rendelkezési jogból eredő felelősségre vonatkozó szabályokat. Az előbbi körben sorrendben a vagyoni közösség fennállása alatti rendelkezés, majd a vagyoni közösség megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időszakra vonatkozó rendelkezés, végül mindkét időszakra vonatkozóan egyes vagyontárgyakra (házastársi közös lakás, társasági vagyoni hozzájárulás) vonatkozó rendelkezés speciális szabályait rögzíti (4:45. §–4:47. §§). A felelősség körében a harmadik személlyel szemben fennálló ügyleti felelősséget, a jogalap nélküli gazdagodás alapuló felelősséget, végül a szerződést kötő házastársnak a saját házastársával szembeni felelősséget rendezzi (4:49. §–4:52. §§). A szabályozás tartalmilag nem változott.

Fontosnak tartjuk viszont felhívni a figyelmet arra, hogy az átszerkesztés következtében nem teljesen egyértelmű, hogy a házastárs hozzájárulásának vélelme házastársának harmadik kötött személlyel kötött szerződéséhez mely időszakra áll fenn. A vagyoni közösség fennállása alatt az együttes rendelkezés, illetve a másik házastárs hozzájárulásával történő rendelkezés követelményét a 4:45. § tartalmazza, ezt követi a vagyoni közösség fennállása alatt kötött visszterhes szerződés esetén a házastárs hozzájárulásának vélelmére vonatkozó szabály (4:46. §). A házastársi közös vagyonnal a házastársi vagyoni közösség megszűnése és a közös vagyon megosztása közötti időben történő rendelkezés főszabálya visszautal a vagyoni közösség alatti rendelkezésre és ehhez képest jelöl meg a)–d) pont alatt kivételeket [4:47. § (1) bek.]. A visszautaló szabály nem jelöli meg pontosan a § számot, ebből úgy is tűnhet, mintha a törvény a házastárs hozzájárulásának vélelmét kiterjesztené a vagyoni közösség megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időre. Erről azonban nyilvánvalóan nincs, nem lehet szó: a házastárs vélelmezett hozzájáruláson alapuló felelősségének alapja a szerződést kötő házastársal fennálló vagyoni kötelek, vagyis, hogy a házastársak életközössége fennáll és a vagyoni közösség közöttük az életközösség fennállása ellenére sem került megszüntetésre. A vélelmezett hozzájárulás jogintézménye a vagyoni közösség tényleges fennállásához kötődik. A 4:47. §-nak a szabálya tehát, hogy a házastársi vagyoni közösség megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időben a rendelkezés tekintetében a közös vagyonnal a vagyoni közösség alatt történő rendelkezésre vonatkozó szabályokat kell – a törvényben meghatározott kivételekkel – alkalmazni, kizárólag az együttes, illetve hozzájáruláson alapuló rendelkezést előíró 4:45. §-ra utal vissza, a hozzájárulás vélelme (4:46. §) a vagyoni közösség – bármilyen okból történő megszűnése után – nem érvényesül.

d) Nem jelent változást a jelenlegi bírói gyakorlat-hoz képest, hogy a közös vagyoni igények rendezése körében az új Ptk. az egységes rendezés követelménye mellett külön nem utal a méltányosságra, mert annak alkalmazása a 4:4. § alapelvi szintű szabályából következik, továbbá a vagyontárgyak és a tartozások szétosztásánál annak meghatározása során, hogy egyes vagyontárgyak melyik házastárs tulajdonába kerüljenek, csak a házastársak egyező nyilatkozatának elsődleges figyelembevételét emeli ki; nyilvánvaló ugyanis, hogy ilyen egyező nyilatkozat hiányában a célszerűség, az arányosság és a méltányosság jogalkalmazási elvei továbbra is meghatározóak (BH 1992.695., BH 1997.73.).

e) *A házassági vagyoni szerződés alakja és nyilvántartása* tekintetében a Szakértői Javaslát – több külföldi példára és a régi magyar magánjogi szabályokra hivatkozással – közokirati formát és közjegyzői nyilvántartást írt elő.¹⁴ Már a szakértői munka későbbi fázisában is nyilvánvalóvá vált azonban, hogy nem indokolt változtatni a Csjt.-nek az 1986. évi IV. törvénnyel kialakított szabályozásán, amely a közokirat mellett a jogi képviselő (ügyvéd) által ellenjegyzett magánokirati foglalat is érvényesnek fogadja el [Csjt. 27. § (2) bek.]. A szerződésnek a harmadik személyekkel szembeni hatályosságát meghatározó országos nyilvántartás vezetésére kijelölt szervezetet, a nyilvántartás módját maga a Ptk. nem határozza meg, a jogalkotás jelenlegi fázisában azonban egyértelműnek tűnik, hogy külön jogszabály alapján a közhiteles nyilvántartás vezetése – a Szakértői Javaslattal egyezően – a Magyar Országos Közjegyzői Kamara feladata lesz, és a készülő jogszabályok rendezni fogják a nyilvántartásba való betekintés, a felvilágosítás, ezzel összefüggésben az adatkezelés és -szolgáltatás kérdéseit is.

III. Az élettársi kapcsolat családjogi hatásai

Az új Ptk. kodifikációja során az egyik leglényesebb vitakérdés az élettársi kapcsolat szabályozása – annak helye, terjedelme és mikéntje – volt. A Csjt. ugyanis egyáltalán nem rendelkezett az élettársakról, a régi Ptk. pedig – az 1977. IV. törvénnyel való módosítását követően – a Kötelmi jog „Egyes szerződések” körében határozta meg – lakonikus rövidséggel – az élettársi kapcsolat vagyoni jogi következményeit, ugyanitt definiálva a (tényleges együttélésen alapuló) élettárs fogalmát (A definíció a Ptk. 1996-os és 2009-es módosításaival változott, illetve átkerült a Ptk. Értelmező rendelkezései közé; az első módosítás ismerte el – alkotmánybírói döntés nyomán – az azonos nemű párok élettársi kapcsolatát.). A szakértői előkészítő munka során hamar egyértelművé vált,

hogy ez a fajta szabályozás sem az élettársi kapcsolat tartalmának, sem társadalmi elfogadottságának nem felel meg. Az élettársak ugyanis tipikusan házastársak módjára, rendszerint gyermekeikkel (vagy egyikük gyermekeivel) együtt, családot alkotva élnek, és ezt a fajta kapcsolatot a házasság helyett, talán elsősorban a kisebb kötöttség reményében választják. Az ilyen fajta kapcsolatok számának jelentős növekedése¹⁵ pedig azt mutatja, hogy azok társadalmi megítélése is változik, az emberek többsége nem valamifajta „vadházasságként” tekint rá.

Ennek megfelelően a 2003-ban közzétett Konceptió egyértelműen az élettársi kapcsolatnak a Családjogi Könyvben való elhelyezése mellett foglalt állást, és az addig a polgári jogi társaság normái között szabályozott vagyoni jogi hatások mellett a hosszabb élettársi kapcsolat megszakadása (és további feltételek fennállása) esetén tartási jogot, az élettársak által közösen használt lakásra pedig a kapcsolatnak egyikük halálával történő megszűnése esetén törvényes öröklés jogcímén lakáshasználati jogot kívánt a másik élettársnak biztosítani. A Konceptióhoz kapcsolódó Tematika hangsúlyozta, hogy az elképzelt szabályozás nem emeli az élettársi kapcsolat védelmét a házasság szintjére, de a hatályos joghoz képest több jogot biztosít, míg az élettársi kapcsolat regisztrációhoz kötését elvetette.

A Családjogi Könyv első szakértői munkatervezete az elképzelttel egyezően a tényleges együttélésen alapuló élettársi kapcsolatot szabályozta, és pedig a házasságénál jóval kevésbé részletes keretszabályokkal, és lehetővé tette volna a kapcsolat nyilvántartását az önkormányzat jegyzőjénél (ún. fakultatív regisztráció), ami mindössze a kapcsolat *tényének bizonyítását* könnyítette volna meg. A bírói gyakorlatban felmerült esetekből kiindulva kimondta az élettársak együttműködési és támogatási kötelezettségét és az életközösség megszűnése esetén tíz év, illetve ha a kapcsolatból gyermek származott egy év élettársi együttélés után a rászoruló élettársnak – a házastársi tartás feltételeivel – tartást, a másik élettárs kizárólagos tulajdonában álló lakáson pedig – a házastársénál szigorúbb feltételekkel – használati jogot engedett. Az élettársak vagyoni viszonyai körében törvényes vagyoni jogi rendszerként a tulajdonközösségnél kötetlenebb közszerzeményt – a vagyongyapodásban a közreműködés arányában való részese-dést – vezette be.¹⁶ Az Öröklési jog szabályai szerint

¹⁵ Ez a növekedés azóta is tart. A 2011-es népszámlálási adatok szerint a (bevallott) élettársi kapcsolatok száma hazánkban 405 000, ami a 2001-es népszámlálási adatokhoz képest 49%-os növekedést jelent és az összes párkapcsolat 18,6-át teszi ki, a 2001-es 11,3%-al szemben. Ld. <http://www.piacutatasok.hu/2013/04-ksh-csaladok-szama-es-osszetetele.html>

¹⁶ A Családjogi Könyv élettársakra vonatkozó szabályozásának ezt az első változatát közölte a Családi Jog 2005/2. száma.

¹⁴ Szakértői Javaslát 450–451. old.

pedig a túlélő élettárs az örökhatározással közösen használt lakáson legalább tíz évi élettársi kapcsolatot követően szerzett volna használati jogot.

A jogalkotás azonban elébe ment a szakértői elképzeléseknek, mert a 2007. évi CLXXXIV. törvény (Bét. I.) mind az azonos nemű, mind a különemű élettársak részére lehetővé kívánta tenni a bejegyzett élettársi kapcsolatot, ami nem a tényleges együttélésen alapul, hanem az anyakönyvi nyilvántartásba történő bejegyzésen, azaz *státust hoz létre* az érintett partnerek számára. Ezt a törvényt az Alkotmánybíróság a 154/2008. (XII. 17.) AB határozatával – még annak hatályba lépése előtt – megsemmisítette, kimondva ugyanakkor, hogy az azonos nemű személyek számára a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményének létrehozása nem alkotmányellenes. A 2008-ban megjelent *Szakértői Javaslat* „Az élettársi jogviszony” c. Harmadik részében a bejegyzett élettársi kapcsolat legfontosabb szabályait még a Bét. I.-ben foglaltaknak megfelelő tartalommal, a *de facto* élettársi kapcsolatot pedig – a fakultatív regisztrációt elhagyva – a korábbi szakértői tervezettel egyezően szabályozta.

Az Alkotmánybírósági döntés nyomán a 2009. évi XXIX. törvény (Bét. II.) a bejegyzett élettársi kapcsolatot mostmár kizárólag két, tizennyolcadik életévét betöltött azonos nemű személy partnerkapcsolataként szabályozta, utaló szabállyal a házastársakra vonatkozó jogokra és kötelezettségekre, amely alól a névviseles, az apasági vélelem, az asszisztált humán reprodukciós eljárásban való részvétel és a gyermek örökbefogadása a kivétel [Bét. II. 3. § (1) bek.]. A *de facto* élettárs számára lehetővé tette ugyanakkor az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásába, mint a közjegyzők által vezetett közhiteles nyilvántartásba való bejegyzést, ami 2010. július 1. és 2010. december 31-e között különemű élettársak esetén apasági vélelmet keletkeztetett (ezt a joghatását a 2010. évi CXLVIII. törvény 2011. január 1-jével helyezte hatályon kívül), egyébként a kapcsolat bizonyítását könnyítette meg.

Az új Ptk. Bizottsági Javaslat – a külön törvényt nem érintve – a Családjogi Könyvben a bejegyzett élettársi kapcsolat létrejöttének, megszűnésének és családjogi következményeinek legfontosabb szabályait rögzítette, tartalmilag a fentiekkel azonosan, míg a tényleges együttélésen alapuló élettársi kapcsolat fogalmát (létrejöttét és megszűnését), annak nyilvántartását, és a Szakértői Javaslat azonos jogkövetkezményeit (együttműködési és támogatási kötelezettség a kapcsolat fennállása alatt, annak megszűnése esetén legalább tíz éves kapcsolat vagy egy éves kapcsolat és közös gyermek esetén tartási és lakáshasználati jog, közszerzeményen alapuló vagyoni jogi rendszer) ezt követően külön részben helyezte el. Az Öröklési Jogi Könyv változatlanul tartalmazta a túlélő élettársat 10 év együttélés után

megillető lakáshasználati jogot. A Kormány a törvényjavaslatot a Bizottsági Javaslat egyezően terjesztette az Országgyűlés elé.¹⁷

Mindezekhez képest az új Ptk. – módosító indítványok nyomán elfogadott – törvényszövege meglepő, és – nézetünk szerint nem kellően átgondolt – változásokat hozott.¹⁸ A *bejegyzett élettársi kapcsolat* teljesen kikerült a magánjogi viszonyok egységes szabályozására hivatott Kódexből, olyan szinten, hogy azt a törvény rendelkezései a „hozzátartozó” fogalomkörben (8:1. § 1.2. pont) és a házassági akadályok között sem említik, egyedül a tényleges élettársi kapcsolat fennállását kizáró körülmények között szerepel, ha az egyik élettársnak mással bejegyzett élettársi életközössége áll fenn [6:514. § (1) bek.]. Ez a megoldás azonban semmiképpen nem jelenti, hogy a bejegyzett élettársak kiestek volna a Ptk. védelmi zónájából: változatlanul hatályban van ugyanis a Bét. II. 3. §-ának (1) bekezdése, amely általános utalásként tartalmazza, hogy a házasságra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársi kapcsolatra, a házastársra vagy a házasságra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársi kapcsolatra – a már említett kivételekkel – alkalmazni kell. A bejegyzett élettársakat egymással szemben megilletik mindazok a jogok és kötelezettségek, amelyeket a Ptk. a személyi és a vagyoni jogok és kötelezettségek körében a házassághoz fűz (a Családjogi Könyv alapján a hűség, kölcsönös együttműködési és támogatási kötelezettség, tartás, közös vagyonszerzés, lakáshasználat, az Öröklési Jogi Könyv alapján a házastárséval azonos törvényes örökös státusz). Ezzel a Ptk. – akarva-akaratlanul – a bejegyzett élettársi kapcsolat háttérjogát képezi.

Még meglehetősen változásokon ment keresztül a *tényleges élettársi kapcsolat* szabályozása: a törvényhozó a Szakértői Javaslatnak a koherens rendszerbe foglalt szabályait egyszerűen kettévágta, ráadásul oly módon, hogy az élettárs fogalma és annak vagyoni jogi következményei a Kötelmi Jogi Könyv Egyes szerződések részébe (a Ptk. Hatodik Könyvébe), míg az élettársi tartás és lakáshasználat szabályozása a Családjogi Könyvbe (Negyedik Könyv VII. Cím) került „Az élettársi kapcsolat családjogi hatásai” címmel. Egy szerződéses kapcsolatnak tehát családjogi hatásai vannak, de nem a felek szándéka, együttélésük módja teszi családjogi kapcsolattá az életközösségüket, hanem az, hogy az élettársaknak a kapcsolatból közös gyermeke született-e vagy sem. Közös gyermek és legalább egy éves együttélés szükséges ugyanis ahhoz, hogy a „szerződés” családjogi kapcsolatként funkcionáljon, és a kapcsolat megszű-

¹⁷ T/7971. törvényjavaslat.

¹⁸ Az élettársi kapcsolat szabályozásában az új Ptk. módosító indítványok alapján történt átirását kritikai élelem elemzi *Vékás Lajos*: *Bírálat és jobbitó észrevételek az új Polgári Törvénykönyv kapcsán* (zárószavazás előtt) Magyar Jog 2013. évi 1. szám 1–7. old.

nése esetén a rászoruló élettárs tartási követelést érvényesítsen vagy igényt tarthasson a másik élettárs lakásának használatára. Ha tehát az élettársaknak nincs közös gyermeke, hiába éltek bármilyen hosszú ideig együtt, nevelték egyikük vagy mindkettőjük gyermekeit, vezettek közösen háztartást, működtek közre a másik vállalkozásában, az említett családjogi joghatások nem léteznek. Kérdés, hogy ez összhangban áll-e a Családjogi Könyv 4:4. §-ának a gyengébb fél védelmét kimondó alapelvével.

Az élettársi kapcsolat szabályainak kétféle osztása az említett alapon – szerződés vagy családjogi kapcsolat – technikailag is tökéletlenül sikerült. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a tartás egyszeri juttatással történő teljesítéséről elvileg azok az élettársak is megállapodhatnak, akiknek nincs közös gyermekük és nem élnek legalább egy éve együtt, ennek ellenére a Családjogi Könyv 4:92. §-a lesz rájuk nézve is irányadó. A lakáshasználat szerződéses rendezésének lehetősége ezzel szemben a Kötelmi Jogi Könyvben van elhelyezve (6:517. §), de az élettársak közös jogcíme alapján lakott lakás használatának rendezését bármelyik élettárs a bíróságtól a Családjogi Könyv 4:93. §-a alapján, a házastársakra vonatkozó rendelkezések szerint kérheti, és pedig függetlenül attól, hogy az élettársi kapcsolatból született-e közös gyermek vagy sem és az együttélés mennyi ideig tartott, az utóbbiaknak csak akkor van jelentősége, ha másik élettárs kizárólagos jogcíme alapján lakás használatára kér feljogosítást (4:94. §). Mindezekből kitűnik, hogy a kötelmi jogi és a családjogi hatások nincsenek következetesen szétválasztva, azok összefonódnak, mint ahogy a valóságban nincs kétféle – szerződéses vagy családjogi – élettársi kapcsolat sem. A közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben való együttélés házasság nélkül is családi kapcsolatot te-

remt, vagy legalábbis sokkal inkább a családi kapcsolat mint a polgári jogi társasági szerződés jegyeit viseli és ennek jogkövetkezményeit nem lehet messterségesen kettébontani.¹⁹

A Szakértői Javaslattal ellentétben az új Ptk. elhagyta az élettársak közös cél érdekében történő együttműködésének és támogatásának kötelezettségét. Amellett, hogy nyilvánvaló: a jognak minden tartós párkapcsolatban, erkölcsi alapon el kell várnia a kölcsönös szolidaritást a felektől, a törvény nem vesz tudomást arról a több évtizedes bírói gyakorlatról, amelyet ideje lett volna törvényi szintre emelni. Például a BH 2005.141. számon közzétett döntésben a bíróság megállapította, hogy az élettársi kapcsolatban élő feleket egymással szemben a társadalom általános erkölcsi felfogása szerint indokolt mértékű kölcsönös támogatási kötelezettség terheli, ennél fogva az olyan mértékű gondoskodás és ápolás, amely nem haladja meg az élettársi jogviszony tartalmát kitevő támogatási kötelezettséget, nem tekinthető olyan szolgáltatásnak, amely az élettárs hagyatéki hitelezői igényét megalapozná. Egy közelmúltban közzétett döntés szerint pedig „az élettársi kapcsolatból következő kölcsönös támogatási kötelezettség alapján elvárható, hogy az élettárs az általa elért jövedelmét társával megossza akkor, ha utóbbi az együttélés meghatározott időszakában – betegségéből eredő munkaképtelenségére tekintettel – csak kisebb mértékben tud a közös javak előteremtésében közreműködni. Ez nem változtat az együttélés teljes időszakára megállapított szerzési arányon.” (BH 2013.217.). Mindezek alapján remélhetjük: a törvény „hallgatása” ellenére a gyakorlat az új Ptk. hatályba lépését követően is az eddigi gyakorlatnak megfelelően alakul.

Dr. Kőrös András

¹⁹ A Negyedik és a Hatodik Könyv élettársakra vonatkozó szabályainak „elszakíthatatlan” összekapcsolódását hangsúlyozza és részletesen elemzi *Szeibert Orsolya*: Az új Ptk. magyarázata III/VI. Családjog (6. lábj.-ben i. m. 147–148. old.), valamint a VI/VI. Kötelmi Jog kötetben (szerk.: *Wellmann György* 412–413. old.).